

HET FROBERGER FESTIVAL, een terugblik.

door Piet Oudejans

Op 7 en 8 oktober vond in Middelburg het Froberger festival plaats. Het festival werd georganiseerd door ons genootschap in samenwerking met Incanto, een Zeeuwse Stichting voor Oude Muziek, en de Werkgroep Muziek van het Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen. Johan Jacob Froberger werd 400 jaar geleden geboren, in 1616.

Het festival werd geopend door de burgemeester van Vlissingen, de heer H. Bergmann, die eerlijkheidshalve, ondanks zijn grote belangstelling voor klassieke muziek, moest toegeven nog nooit van Froberger gehoord te hebben. Daarmee impliceerde hij tevens dat hij nu wel in een zeer toegewijd en specialistisch gezelschap terecht was gekomen. Dat gezelschap bevond zich in de Oud -Katholieke Augustinuskerk die qua inrichting nog veel protestantisme uitstraalde.

Boven de preekstoel bevindt zich het tweeklaviers donkerroodgeschilderde Duyschotorgel uit 1707. Pieter Dirksen begon zijn recital met stukken van Froberger op dit uitstekend klinkende instrument. Het is een niet al te groot orgel met prachtige grondtoonrijke prestant- en fluitregisters en enkele tongwerken die prachtig harmonieus versmelten tot een zeer aangenaam intiem klankbeeld. Alle orgelregisters zijn perfect in harmonie; niets overheerst. Daarna hervatte hij zijn recital op een éénklaviers Vlaams klavecimbel naar Couchet van de hand van G. Karman. Ook dit instrument klonk onder de vingers van Pieter betoverend en intiem. Bovendien kwam de Vlaamse klankkleur ook in de ruimte van de kerk goed tot zijn recht. Met het grootste gemak kon Pieter de loopjes uit zijn vingers laten glijden, waardoor de noten als het ware los kwamen van het papier en de muziek kon ademen zodat de klank tot leven werd gewekt : soms van een grote intimiteit en zachtheid maar ook contrasten in de Gigues met af en toe afgebeten arpeggiërende slotakkoorden.

Het magisch kleuren van de klank is hem toevertrouwd en hij was in staat om Froberger in al zijn rijke klankschakeringen tot zijn recht te laten komen. Wat Chopin heeft betekend voor de piano, was Froberger voor het klavecimbel. Geen componist die zo de typerende klank van het instrument in zijn volle schoonheid tot leven kan brengen als Froberger.

Op de zaterdag startte het festival met een boeiende lezing van Robbert-Jan Poortvliet- historicus - in een zaaltje van het historische gebouw - de Kuiperspoort - waar de Zeeuwse Muziekschool gehuisvest is. Hij schetste de achtergronden van het Europa van de 17de eeuw.

Europa werd beheerst door het keizerrijk van Ferdinand III waar Froberger hofmusicus was. Er ontstonden vele nieuwe religieuze bewegingen en de 30-jarige oorlog van 1618 tot 1648 is dan ook op te vatten als een godsdienstoorlog tussen de katholieke en gereformeerde staten. Europa was verdeeld zowel op religieus als op politiek vlak. Daarin vormde de vrede van Münster in 1648 een belangrijke keerpunt waarna er meer rust in Europa was.

Froberger ging ook naar Rome. In de 17de eeuw werd Rome opnieuw gebouwd op de fundamenten van het Romeinse rijk. Het kopen van kunst door de adel en de ontwikkeling van de gilden waren van grote invloed op de ontwikkeling van de cultuur in Rome en Venetië. Zo ontstond de barok en het classicisme. Twee belangrijke namen zijn Frescobaldi (1583 -1643) en Poussin (1594 -1665). Barok staat voor expressie, indruk maken, beweging en tempo. Frescobaldi was een belangrijke leermeester van Froberger. We zien die aspecten ook terug in de schilderkunst van Caravaggio en Rubens, evenals bij Michelangelo die vooral harmonie en schoonheid nastreeft en Bernini die meer de nadruk legt op weelderigheid en expressie.

Froberger ging vervolgens naar Parijs waar hij ook Louis Couperin heeft leren kennen. Van grote betekenis is bisschop Mazarin geweest die Lodewijk de Veertiende een goddelijk recht heeft

gegeven als plaatsvervanger van God op aarde. Alle belangrijke mensen, musici, waaronder Couperin, schilders en schrijvers behoorden tot de persoonlijke kring van Lodewijk de Veertiende. Onder het opkomen van Frankrijk zien we het Spaanse rijk, het Roomse rijk, en het Habsburgse rijk langzaam in betekenis afnemen. Ook schetst Poortvliet de praktische consequenties van de Gouden Eeuw voor Nederland. Daarbij zijn er 3 belangrijke krachten:

1 Het particularisme dat wil zeggen dat de macht bij particulieren, kooplieden en wetenschappers komt te liggen.

2 Strijd om de macht, en strijd tussen katholicisme en protestantisme. Religie krijgt een belangrijke politieke functie in de Gouden Eeuw.

3 Er wordt veel kennis en economische bedrijvigheid op een relatief klein oppervlakte bijeen gebracht zoals Amsterdam, Antwerpen, Hamburg etc. Middelburg kende in de Gouden Eeuw een ongekennde bloei, mede door de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Maar ook – dat mag ook gezegd worden – door de slavenhandel! Mede door de ligging van Middelburg, dicht bij Antwerpen en Frankrijk, nam de welvaart hier eerder toe dan in Amsterdam. Middelburg was een voorname handelsstad waar rijke kooplieden uit allerlei landen zich vestigden en vaak ook hun eigen kerk oprichtten: de Engelse en de Waalse kerk. De Spijkerbrug in Middelburg herinnert nog de plek aan de haven waar opslagplaatsen gesitueerd waren. Er heerste een handelsgeest met veel trots en zelfverzekerdheid. In Nederland was Constantijn Huygens (1596 – 1687) een belangrijke representant van de Gouden Eeuw. Hij was dichter, componist, musicus, klavecijnist en diplomaat. Froberger heeft Constantijn Huygens ontmoet en zij hebben elkaar brieven geschreven. Het is niet duidelijk of Froberger in Middelburg is geweest. Wel zijn er aanwijzingen dat hij rond 1650 in Utrecht is geweest. Froberger was een bereisd man en is op veel plaatsen in Europa geweest.

De ochtend werd afgesloten met een stadswandeling door Peter Sijnke, stadsarchivaris van het Zeeuws Archief. Hij vertelde het een en ander over Middelburg in de zeventiende eeuw en allerlei aardige details die in de stad nog terug te vinden zijn. Ten tijde van de Oost-Indische Compagnie kende Middelburg vele opslagplaatsen voor goederen en een aantal straatnamen herinnert nog hieraan. Daarna volgde een lunchconcert door de luitist Arjen Verhage en de sopraan Leonore van Sloten in de kleine en intieme Engelse kerk. Het was een adembenemend concert met prachtige muziek van o.a. Gaultier, Lambert, Constantijn Huygens en uiteraard Froberger. Daarna gaf de Bob van Asperen – de grootmeester o.a. voor Froberger – een interessante uiteenzetting in de Sint Augustinuskerk over de vele reizen die Froberger maakte binnen Europa. Hij noemt Froberger niet voor niets “reiziger in muziek” en bezoekt tijdens zijn leven Wenen, Rome, Madrid, Brussel, Utrecht en Londen. Hij vertelde dat Froberger in 1616 in Stuttgart als zoon van Basilius Froberger werd geboren, hoe hij op 18 jarige leeftijd musicus werd in Württemberg en in 1637 – op 20 jarige leeftijd – keizerlijk organist en hofmusicus werd bij de Habsburgse keizer Ferdinand III aan het hof in Wenen.

Froberger werd Rooms Katholiek in 1637 en woonde op het Piazza Navone in Rome. Daar maakte hij kennis met Girolamo Frescobaldi en studeerde bij hem. Froberger keerde in 1641 terug naar het Weense hof tot 1645. Hierna vertrok hij opnieuw naar Rome tot 1649 waarna hij weer terugkeerde naar Wenen. Daarna ging hij o.a. naar Dresden waar hij Matthias Weckman leerde kennen. Rond 1650 trok hij naar Parijs waar hij contact had met Louis Couperin. Bob van Asperen vertelde dat Froberger een belangrijke sleutelfiguur was die de ontwikkeling van de “style brisée” en “luthé spel” tot ontwikkeling heeft gebracht en van invloed is geweest op G. Bohm en Dietrich Buxtehude met grote betekenis voor uiteindelijk J.S. Bach en dat die lijn zich voortzette naar de grote romantici: Schumann en Mendelssohn. Daarbij ontstond de belangrijke

fusie tussen de muzikale horizontale en verticale structuren. Anders gezegd: het perfecte evenwicht tussen melodische lijnen en de harmonische ontwikkeling die op uiterst creatieve wijze samenvloeien. Het omvangrijke oeuvre van Froberger bestaande uit suites, toccata's, ricercares, canzoni, capriccio's is van grote invloed geweest op de verdere ontwikkeling van de barokmuziek. Het eerste en derde boek zijn helaas verloren gegaan. Het tweede, vierde en zesde boek uit 1663 zijn bewaard gebleven.

Het festival werd voortgezet met een inleiding door Pieter Dirksen over de interpretatie van de muziek van Froberger gevolgd door een recital door de klavecijnist Teun Braken. Pieter vertelde dat de toccata's vooral voor klavecimbel bedoeld zijn maar enkele toccata's voor de misliturgie geschreven zijn en dus voor orgel bedoeld waren.

Het kernpunt voor de interpretatie van de muziek van Froberger is wel het spelen "met discretie". Er zijn aanwijzingen in de richting van een vrije speelaard van de toccata's en lamentaties. Kernpunt van zijn betoog is wel dat je nooit precies speelt wat er staat. Soms kloppen het aantal noten metrisch in de originele handschriften niet; er staan soms te veel of te weinig noten binnen een maat. Hij liet ook enkele passages op papier zien. Dat betekent dat je een tussenweg moet vinden binnen de maat op een expressieve en improviserende manier en het metrische in de maat moet loslaten. Zeker voor de lamentaties betekent "avec discretion": langzaam, expressief en improviserend spelen met soms overlegato om een maximale expressie te bereiken.

Daarnaast vertelde Pieter dat er binnen de muziek van Froberger – met name de allemandes en giges - ook een ontwikkeling te zien is waarbij de latere werken wellicht wat langzamer gespeeld dienen te worden, met meer ornamentiek.

Daarna volgde een rondetafelgesprek onder leiding van Pieter met klavecijniste Marion Boshuizen, luitist Arjen Verhagen en klavecijnist Teun Braken. Er werd betoogd dat er meerdere interpretaties mogelijk zijn, en dat Froberger ook prachtig kan klinken op een Italiaans klavecimbel. En dat natuurlijk de toenmalige Franse luitmuziek met diens eigenaardige arpeggio-stijl van grote invloed is geweest op de ontwikkeling van de klavecimbelmuziek. Pieter vroeg zich ook af of de middentoonstemming wel als imitatie van de luit geschikt is voor de suites van Froberger, zeker als je de melodische lijnen volgt: de luit was per definitie een 'getempereerd' instrument.

Het festival werd afgesloten met een indrukwekkend concert door Bob van Asperen in de Sint Augustinuskerk waarbij hij zowel het orgel als een prachtig zwart, door C. Bom gebouwd twee-klaviers klavecimbel naar Mietke bespeelde. Hier toonde de grootmeester zich in al zijn kwaliteiten als Frobergerspecialist. Uiteraard speelde hij naast Froberger ook enkele werken van Louis Couperin. Op het orgel liet hij toccata's en canzones prachtig klinken op glasheldere fluitregisters. Hij speelde beheerst, evenwichtig en tot in de kleinste details verzorgd. Een prelude non mesuré van Louis Couperin speelde hij langzaam, expressief, rustgevend en met een perfect gevoel voor timing. De suites liet hij horen met grote verschillen in karakter tussen de sarabandes, courantes en giges. Soms grote felle tegenstellingen tussen de energiek en krachtig gespeelde giges en dan weer de adembenemende fijnzinnige expressie van de lamentaties. Bob van Asperen is grootmeester in fijnzinnig, kleurrijk en uiterst genuanceerd klavecimbelspel met een volstrekt eigen stijl. Ik kan niet anders zeggen dat ik zeer genoten heb van dit indrukwekkende en leerzame festival en ik dank alle musici en medewerkers achter de schermen die dit festival mogelijk hebben gemaakt.